

3. Олексенко О. А. Видо-часові відношення як композиційний засіб організації ліричного твору. *Лінгвістичні дослідження* : збірник наукових праць. Харків : Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. Вип. 52. С. 206–214.

4. Тележкіна О. О. Гомеотелевт в українському поетичному мовленні II половини XX – початку XXI століття. *Лінгвістичні дослідження* : збірник наукових праць. Харків : Вид-во ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2018. Вип. 48. С. 42–54.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-485-6-6>

**ETIQUETTE FORMULAS OF WISHES IN THE TEXTS
OF NOVELLAS OF HNAT KHOTKEYUCH “DOVBUSH”
AND “THE STONE SOUL”**

**ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ПОБАЖАННЯ У ТЕКСТАХ ПОВІСТЕЙ
ГНАТА ХОТКЕВИЧА «ДОВБУШ» І «КАМІННА ДУША»**

Semeniuk O. A.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language
Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

Семенюк О. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Дослідження мовленнєвого етикету в сучасній лінгвістичній науці має чималі здобутки (праці С. Богдан, Я. Радевича-Винницького, О. Мацько, Н. Бабиц, М. Білоус, Н. Гуїванюк, О. Миронюк, О. Мельничук, А. Найруліна, Е. Ветрової, Н. Журавльової, Н. Шатілової та ін.). Увагу мовознавців привертала вербальні етикетні вияви, засвідчені у текстах різних стилів: епістолярного, наукового, офіційно-ділового, художнього. Вивчення етикетних одиниць у художньому дискурсі цікавить науковців з різних причин, зокрема й у контексті дослідження ідіостилю письменника, оскільки, будучи вербальними репрезентантами української етнокультури, такі структури ідентифікують своєрідність менталітету автора, надаючи його художнім текстам національного й регіонального колориту [Шатілова, с. 160].

Метою нашої розвідки є аналіз формул побажання, уживаних у текстах повістей Гната Хоткевича «Довбуш» та «Камінна душа».

В аналізованих художніх творах Гната Хоткевича представлено різноманітні побажальні вирази. Вони є частотними у мовленні персонажів-гуцулів, зокрема в діалогах і полілогах. Зафіксовані вислови містять побажання:

– здоров'я (*дав би вам Бог здоровля; в добрім здоровлю спожити*): *Ой, дав би вам Бог здоровля, пане юнацію, та й вже* [3, с. 239]; *Не стегаємоси, прости Біг за ваше старанє, дав би Бог вам здоровля за ваш труд* [2, с. 4]; *В добрім здоровлю спожити, пане юнацій...* [3, с. 237];

– Божої опіки, захисту й допомоги (*Бог би вас укритв, Біг би вас укритв від усекої прички, най ті Бог помагает*): – *А йке-с молоденьке, Бог би те вкрив!* – весело казали баби і гурмою лізли цілувати у руку [3, с. 7]; *Ой їмостечку, Біг би вас укритв від усекої прички!* [3, с. 30]; *Ну, газдуй, газдуй, най ті Бог помагает* [3, с. 137];

– довгого віку (*Бог б вам життя примножив; Бог би вам віка продовжив*): *Йой, їмостечку файні, Бог би вам життя примножив, що ви такі добрі, та й єгомось, чоловік, ади, ваш, видев, добрі* [2, с. 29]; *Я ж певен, що коли б оце йшов не я, а отець Березовський, то з усіх боків би кричали йому: «Їгомостику солоденькі, Бог би вам віка продовжив...»* [2, с. 5];

– традиційне побажання прожити бодай рік і дочекатися ще одного такого дня (*аби-сте й на рік дочекали, аби-сми дочекали й на рік*). Зазвичай згадані вислови пов'язані з релігійними святами і вживаються у святковий день, який і є точкою відліку в цьому випадку. У повісті «Довбуш» Г. Хоткевич відтворює діалог гуцулів, що обмінюються такими побажаннями на храмовому святі:

– *Гостина була пишна. Дай Боже, аби-сте й на рік дочекали такоє гостинов людей гостити.*

– *Дай Боже й вам, газди любі, гоські мої славні, дорогі... Дав би Госпідь і вам, та й нам усім, прошеним, аби-сми дочекали й на рік такої гнинки Божої* [2, с. 4];

засвідчено також еліптизовані етикетні формули на зразок *дїждали би-сте*, які містять ті ж побажання жити довго, щоб дочекатися якогось важливого моменту чи періоду в житті, однак не конкретизують, чого саме мовець бажає дочекатися своєму співрозмовникові: *Говорили-сте, Дмитрику, дїждали би-сте* [3, с. 26]. *Христос вам напереді, Христос вам назаді, аби-сте дїждали...* [3, с. 81];

– щастя (*Бог би вам щестя примножив*): – *Може, би-сте були такі ласкаві та й гречні приймити цес хлібець від мене, пане юнацій, Бог би вам щестя примножив* [3, с. 238];

– побажання жінкам легких вагітності, пологів і вигодовування (щоб легко зносила, щоб легко пішло, щоб свobodно перетерпіла, щоб мирно злгала, щоб було покорму багато): – *...набирайся сил та здоровля, щоб легко, Господь дав, пішло, щоб було покорму багато, щоб свobodно перетерпіла. – «Аби-с легко зносила та й мирно злгала...»* [3, с. 14];

– побажання достатку; оскільки достаток гуцулів вимірюється худобою, побажальні етикетні вирази цієї групи стосуються худоби – *маржини*: щоб швидко росла, множилася, давала багато молока, як-от: *... аби-сте вигодували на добру маржину та й скором йкийсь з того мали* [3, с. 78]; *Весь добуток гуцула в маржині. ... Як хто хоче допечи кому, то закликає на маржину; як хто хоче приємність кому сказати – бажає добра маржині: «Аби кожда вам чинила по двоє, корови та віці велико манни давали, прудко множили си, пишно котили си...»* [3, с. 28–29].

Персонажі гуцульських повістей Г. Хоткевича вживають вислови побажального характеру і в комунікативних ситуаціях прощання: *Зоставай си здорова, Міцько солодка!* [3, с. 153]; – *Дай боже. – Ходи здоров* [3, с. 173]; – *Дай, боже, щістя, дідочку-у!* – кричала *впівоборот. – Госкіть здорові* [3, с. 172–173]. Наведені вислови фактично виконують роль прощальних формул, що характерно для мовленнєвого етикету гуцулів, тоді як вислови на зразок *до побачення, до зустрічі, до завтра, на добраніч* у згаданих художніх текстах не засвідчено.

Як бачимо, семантичним центром багатьох формул побажань (вони становлять 59 % від усіх зафіксованих) є лексеми *Бог, Господь (Госпідь)*, що відбиває особливу релігійність гуцулів, яку письменник відзначає у повісті «Довбуш», пор.: *Як можна не вірити в Бога? Гуцульська мисль цього не допускала. Та віра – то було щось невіддільне від людського «я»* [2, с. 24]. Семантика засвідчених у художніх текстах Г. Хоткевича побажальних виразів, крім поняття *Бог*, формується також навколо понять *здоров'я, добро, щастя*, що загалом характерно для українського мовленнєвого етикету.

Етикетні конотації ввічливості, шани, турботливості, люб'язності в побажальних формулах утворено завдяки вживанню в них позитивно конотованих лексем (*здоровля, щестя, добрий, легко, мирно, пишно*). Нерідко вони підсилюються завдяки поєднанню побажань з насиченими різноманітними позитивними конотаціями звертаннями на зразок *їмостечку файні, їгомостику солоденькі, тазди любі, гоські мої славні, дорогі* та ін.

Оскільки Гнат Хоткевич у творах на гуцульську тематику стилізує мовлення персонажів під діалект, уведений в діалоги чи полілоги

побажальні формули, як і інші етикетні формули в аналізованих текстах, відбивають фонетичні, морфологічні, лексичні риси гуцульського говору. Це і перехід *a* в *e* після м'яких і шиплячих приголосних, м'які шиплячі (*усекої, старанє, злегала, щестя*), відсутність фонетичного подовження в іменниках середнього роду (*старанє*), перехід м'якого [т'] в [к'] (*госкить*), діалектні дієслівні форми (*аби-с зносила, аби-сте дочекали, аби-сте вигодували, аби-сми дочекали, помагаєт*), частка *най*, форми займенника *ті, те* замість літературних *тобі, тебе*. Побажальні вирази містять і лексичні діалектизми, наприклад: *причка* – пригода, нещасний випадок, *злегти* – народити, *чинити* – народжувати, *манна* – молоко.

Насичені діалектними рисами формули побажань, уведені у мову персонажів повістей Г. Хоткевича, характеризують їх як представників певної етнографічної групи – гуцулів, працюють на творення художніх образів героїв, експресивізують їхнє мовлення, додають переконливості художній оповіді і знайомлять читачів із духовною культурою Гуцульщини.

Література:

1. Найрулін А. О. Окремі зауваження про формули прощання та побажання в епістолярію Лесі Українки. *Слобожанська бесіда – 12. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 7–8 листоп. 2019 р.). Старобільськ, 2019. С. 89–93.
2. Хоткеви Г. М. Довбуш. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=5319>. (дата звернення: 06.09.2024).
3. Хоткевич Г.М. Камінна душа. Київ : Дніпро, 1981. 295 с.
4. Шатілова Н. Формули етикету як маркери мовної картини світу буковинців у художніх текстах С. Воробкевича. *Рідне слово в етнокультурному вимірі* : зб. наук. Праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка / гол. ред. М. Федурко. Дрогобич : Посвіт, 2021. С. 159–168.